

Geografiya darslarida topishmoq, she'r va maqollardan foydalanishning ta'lim tarbiyaviy ahamiyati

Madrimova Madinabonu Otabek qizi
Urganch davlat universiteti
Talaba

Maqol xalq og'zaki ijodining ixcham shaklga, ammo chuqur mazmunga ega bo'lgan janrlaridan biri bo'lib, u xalqning ko'p asrlik hayotiy kuzatishlari, ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va madaniy tajribalari asosida vujudga kelgan. Maqollar o'zlarining ijtimoiy- g'oyaviy funksiyalariga ko'ra, asosan keng xalq ommasining, ayrim hollarda esa ba'zi ijtimoiy tabaqa yoki guruhlarining dunyoqarashini ifodalaydi. Shu boisdan ham maqollarning tematik ko'lami juda ham keng bo'lib, bu ko'lamni juziy hayotiy voqelik doirasi bilan chegaralab bo'lmaydi; ijtimoiy borliqning hech bir sohasi yo'qki, u maqollarda aks etmagan bo'lsin.

Maqollar ko'p asrlik hayotiy tajribalar asosida yuzaga kelganligi sababli o'ziga xos tarbiyaviy ahamiyat kasb etadi. Chunki har bir maqol kishilarning uzoq yillar mobaynidagi hayotiy tajribalari hamda turmish sharoitlarida necha martalab sinovlardan o'tadi. Binobrin, maqollar ham shaklan, ham mazmunan juda kam o'zgarishlarga uchrab, uzoq yashovchanlik xususiyatiga ega bo'ladilar. Har bir maqolning xalq orasida tarqalishi ham uning yaratilishi kabi sekinlik bilan amalga oshadi. Chunki muayyan maqolni qabul qilib oluvchi geografik muhit uni o'z sharoitida qaytadan sinovdan o'tkazib olgandan keyingina o'z mulkiga aylantiradi. Rus folklorshunosi V.P. Anikin ta'biri bilan aytgan, "Xalq tajribasida bo'lmagan narsa maqolda ham bo'lmaydi". Xalq tajribasi esa asta - sekinlik bilan asrlar mobaynida to'planib boyib boradi. Binobarin, ana shu tajribalar bilan aloqadorlikda yuzaga keluvchi maqollar xazinasini ham boyib boradi. Umummiyroq qilib aytganda, maqollar makon va zamon jihatidan xalq hayotidagi har qanday sabab oqibat munosabatlarini o'zida aks ettiradi, chunki u mushtday tugilgan xalq donishmandlarining bebaho qomusidir.

Maqollar fikrini lo'nda aniq va obrazli tarzda bayon etishda nutqimiz uchun zaruriy vosita hisoblanadi. Shuning uchun ham V.G.Belinskiy xalq maqol va matallarini "poeziyaning mohiyati" deb hisoblagan edi.

Boshqa xalqlarning maqollarida bo'lgani kabi o'zbek xalq maqollari ham o'zbek xalqining turmish tarsi, ma'naviy qiyofasi, dunyoqarashi, mehnatga, insonga, hayotga, tabiatga munosabat to'liq o'z ifodasini topgan. Shuning uchun ham ulug' rus yozuvchisi L.N.Tolstoy maqollarnining xalq hayoti, ruhiy dunyosi bilan naqadar yaqin ekanligi haqida to'xtalib: "Har bir maqolda men shu maqolni yaratgan xalqning siymosini ko'raman",- deb yozgan edi.

Xullas, xalq maqollarining bashariyat hayotidagi ulkan etik va estetik ahamiyati haqida qadim zamonlardan buyon hozirga qadar juda ko'p ibratli gaplar bayon qilinganki, ularning barchasida maqollarning ijtimoiy fikr tarixida favqulodda hodisa ekanligi uqtiriladi.

Maqol termini arabcha "qavlun" (aytmoq, gapirmoq) so'zidan olingan bo'lib, o'zbek tilida u xalq donoligining namunasi bo'lmish aforistik janrlardan birining atamasiga aylangan va ma'qul aytilgan so'z, gap yoki ibora ma'nolarini anglatadi.

Maqol mustaqil folklor janri sifatida qator o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, bu xususiyatlar uni boshqa afaristik janrlardan, xususan, matallardan keskin farqlab turadi.

Maqol xalq hayotining mavjud barcha sohalarini butun ziddiyatlari bilan aks ettiradi. Maqollardagi mazmuniy qamrovning kengligi davrlar o'tishi bilan har bir maqol tabiatidagi, xususan, uning sematik tabiatida hayratomuz darajada ko'chishlar yuz berishiga imkon beradi. Mana shunday holat ayrim maqollarni bir necha mavzu doirasida qo'llashga yo'l ochib beradi va mana shu xususiyat har bir maqolga barhayotlik bag'ishlaydi.